

Het is paradoxale poëzie: enerzijds schrijft Kouwenaar: 'nu het gedicht zich behelst' - een waarheid als een koe: het gedicht behelst niet de werkelijkheid; anderzijds schrijft hij: 'hoe letters verzinnen de zomer des lezers'. Dat die letters dat kunnen komt, denk ik, doordat Kouwenaar zich bewust is van het dodelijke van het woord, dat niet alleen vereeuwigd, maar ook onttrekt aan de werkelijkheid. Realiteit die in taal gevat wordt, is geen realiteit meer. In zijn woorden: 'waar men ook kijkt kijkt het oog / door een keel die keelt bij het leven'. Kouwenaars antwoord hierop is een enorm geconcentreerde verdichting, er gebeurt erg veel in weinig woorden. Wanneer er staat: 'in de regel huiswaarts begint het te misten', betekent 'in de regel': gewoonlijk en op die plek in het gedicht. De synesthesie 'hoort het donker onder de stenen', maakt het dreigende donker (metaforisch te lezen als de dood!?) des te dreigender. Een goddelijk moment wordt niet zo genoemd, maar krijgt deze zin mee: 'goden zouden willen bestaan'. Een volgehouden gebiedende wijs ('men moet nog') roept een prachtige mengeling op van wanhoop over het verglijden van de tijd met vitaliteit om die te keer te gaan.

Het paradoxale karakter van Kouwenaars poëzie is dat ze juist door haar taligheid de ervaring van het moment des te heviger laat terugkomen, niet als beschrijving ervan, maar bijna voelbaar als de ervaring zelf. Je moet als dichter veel macht over de woorden hebben om ze die kracht te kunnen geven.

Ron Elshout

GERRIT KOUWENAAR, *de tijd staat open...*, Querido, Amsterdam, 1996, 48 p.

De overrompelde dichter.

'En verdwijn met mate' van Leonard Nolens

In zijn derde dagboek *De vrek van Missenburg* (1995) richt Leonard Nolens zich niet zonder passie tot zijn gedroomde lezer en taalgenoot. Zijn boodschap is heftig: 'Of ik dat wil of niet, ik moet altijd aanwezig zijn, altijd hier, altijd bij u, omdat mijn binnenste gemaakt is van uw buitenkant; omdat uw vraag vandaag er altijd is, altijd. Ik moet van u zijn. Ik kan mij nooit en nergens voor u verbergen'. De verhouding tussen dichter en lezer heeft hier een welhaast mystiek karakter. Daarbij is Nolens niet zozeer de minnaar van zijn lezer, zoals Vroman zich kan voordoen in zijn poëzie; hij is eerder een onzachte heemeester en goeroe, getuige zinnen als 'Maar hoe zit het dan met die gezonde dosis anarchie waarzonder kunst, waarzonder het gedicht niet kan bestaan? Verwacht u niet dat ik van mij een naald maak? Dat ik mijn woorden scherp genoeg slijp om iets aan en open te steken in u? Dat wil ik doen. Dat zal ik doen. Maar het moet een goede wonde zijn, die daar ontstaat waar ik u prik...'

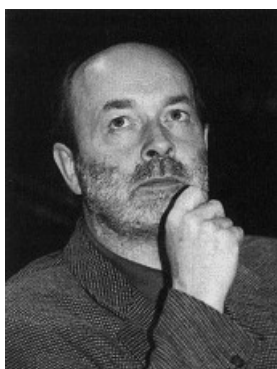
Is wie Nolens' dagboeken leest, ontvankelijker voor zijn poëzie dan wie dat niet doet? Dat is op zijn minst waarschijnlijk. Er is bij mijn weten niemand in onze moderne dichtkunst die zo openlijk en indringend rekenschap aflegt over zijn dichterschap, over zijn positie als levensgezel en vader, over zijn twijfel aan eigen integriteit in de publieke sfeer, over zijn moeizame betrekkingen met het geluk, alle voorspoed ten spijt. Dat alles schept een band. 'Le bonheur se raconte mal', citeert hij in zijn dagboek en 'Les gens heureux n'ont pas d'histoire'. Zodat het zeker de dagboeklezers niet zal verbazen dat Nolens' jongste bundel *En verdwijn met mate* aan het geluk maar af en toe stem weet te geven.

Het gaat om een merkwaardige bundel in Nolens' imposante oeuvre, al was het alleen maar omdat de vier afdelingen 'Kinderen', 'Zelfportretten en dagboekgedichten', 'Bres' en 'Alice' onderling zo radicaal verschillen qua intentie, strekking en toon. In 'Zelfportretten en dagboekgedichten' is gemakkelijke poëzie te vinden. 'De muze schrijft haar vriendin' moet een dankbaar voorleesgedicht zijn. Hilarisch klinkt de klacht van een vrouw die is verkleumd, omdat haar dronkelap-dichter zijn bloedeigen huissleutel niet kon vinden. Even aanstekelijk is de acute aanval van begeerte, beschreven in

Groentemeisje

Haar dag is om, ik ben de laatste klant.

*Zij sluit de deur en zwiert haar vlechten
Naar achteren, rekt zich langzaam uit
Tot in de wolken en glimlacht.
Zij glimlacht zich dwars door mij heen.*

Leonard Nolens (°1947).

*Mijn ogen kussen de bloedrode babbeltomaat
Van haar mond, mijn andere handen pakken
Haar soezende appels, mijn hongerloon koopt
Het onuitsprekelijk fruit dat zich stort
Van haar gordel tot onder mijn voeten.*

*Ook ik ben onderweg met al mijn zaad
Dat bol staat van betekenis, de enige.
Ach liefje, voel toch mijn barstende armeluiskop
Vol gouden gedachten, dat kloppende verlangen
In de kromme wijsbegeerte van een penis.*

Aan deze vitale verzen gaat een grimmige reeks van tien gedichten vooraf: 'Zelfportret van Hugo Claus 65'. Het is een verjaarscadeau dat er niet om liegt. In een venijnige pastiche wordt Claus sprekend ingevoerd en hij zegt dan bepaald griezelige dingen over zijn eigen werk:

*Emoties, ach, mevrouw, emoties
Zijn zo vies: vis die niet kan zwemmen
In mijn uitgekookte zee van ironie.*

of

*In mijn theater zit de schijn goed in zijn vlees
En krijgt het Zijn geen zwijn van kans.*

Misschien heeft Nolens in Nederland nooit de emotionerende uitvoeringen gezien van het meesterlijk vertaalde *Onder het Melkwood* - een legendarische voorstelling -, *Een bruid in de morgen*, *Het leven en de werken van Leopold II*, destijds een verboden stuk in België. Wie dat geluk wél had, ondergaat dan ook bevreemd de behoefte Claus te portretteren als de meester van onechtheid, schijn en vrijblijvendheid.

Al even opvallend is de reeks 'Bres'. De zes gedichten horen niet tot de meest geconcentreerde poëzie van Nolens. Het zijn breed uitgesponnen, filmisch aandoende taferelen van een raadselachtige tocht. Mensen, doden of zielen zijn op de vlucht, bewegen zich in een onherbergzaam rivierlandschap om te belanden in een spookachtige stad die aan een verloederd Babel doet denken. Een apocalyptische stemming beheerst deze danteske visioenen, die een metafoor kunnen zijn voor eeuwige en actuele chaos, voor universele doem. Het is of televisie-journalen, middeleeuwse schilderkunst en hellevaarten in deze beangstigende poëzie zijn versmolten.

Daartegenover licht een Vuillard-achtige zachtzinnigheid op in het laatste deel van de bundel, met gedichten als 'Nieuwjaarsbrief' en 'Alice'.

In de afdeling 'Kinderen', veertien verzen waarmee *En verdwijn met mate* opent, sluit Nolens aan bij de familiale poëzie waarmee ook zijn vorige bundel *Honing en as* inzette. Hij blijft daarin uiteraard dicht bij huis dan in zijn surreële panorama's en is dan wél zo trefzeker.

Wij, ja, wij zitten nog opgescheept

*Met onze afgeleefde doden.
Doodmoe zijn die doden, stervensbleek
Van onze knuffelende gedachtenissen,
Van onze biddende handtastelijkheden
En van hun dagelijkse begrafenissen.*

*Maar onze kinderen bezitten nog geen doden.
Ze gaan de kerk uit met secure vragen
En roken de loutere shit van het Oosten,
Drinken het dikke bier van het Westen
En lopen door de nacht met hete naalden
In hun lijf, hun ziel een zwarte klimop*

*Van vlees. En onze ogen betasten de wazen
Achter hun ogen, de danteske tristezza
Van hun mooie gezichten; wij beluisteren
Het lawaai dat hun gedachten maken
Als ze zwijgen, zwijgend zitten opgescheept
Met ons en onze afgeleefde doden.*

En verdwijn met mate is het veelstemmige boek van een tedere gramstorige en visionaire

dichter, die in zijn dagboek noteert: 'De jongste tijd stel ik mij zo kwetsbaar op tegenover mijn eigen versregels en gedachten, dat ik soms bang ben totaal overrompeld te worden door de droomachtige realiteit die op mij afkomt. Dat is een gevaarlijke wijze van werken, en dus van leven.' De overrompelde lezer wil dat zonder meer aannemen.

Ed Leeftang

LEONARD NOLENS, *En verdwijn met mate*, Querido, Amsterdam, 1996, 63 p.

Poëzie bij volle maan.

Over 'Het geschenk // De maker' van Maria van Daalen

In het twaalfde gedicht van de 'Rozenkrans'-reeks uit de nieuwe bundel van Maria van Daalen wordt de lezer nog eens ten overvloede gewaarschuwd: 'oorzaak en gevolg zijn hier niet van toepassing. Van belang / is enzovoorts, en aarde'.

Het zij zo. Maar wie de ondoorgroendelijkheid van de poëzie van Maria van Daalen ook maar enigszins het hoofd wil bieden, komt niet veel verder met dit soort uitspraken. Want ondoorgroendelijk is deze poëzie op het eerste gezicht wel. Dat werd al eerder opgemerkt, waarbij tegelijkertijd kwalificaties als 'autonoom' en/of 'hermetisch' uit de kast werden gehaald, alsof daarmee de zaak opgelost zou zijn.

Dit alles neemt niet weg dat er in algemene zin wel iets over haar werk te zeggen valt. Van Daalens poëzie vormt een soort belijdenis van de eenheid van alles, van aarde en lichaam, van verleden en heden, van ik en 'het andere', van mens en natuur. Zij geeft in haar gedichten vorm aan een diep besef van de orgastische en organische kringloop, aan het 'enzovoorts' van alles. Grote woorden allemaal, maar daar ontkomt men bij Van Daalen niet aan.

Maar als het gaat om de vraag wat er nu precies staat in dit of dat gedicht moet men in veel gevallen het antwoord schuldig blijven. Allereerst vanwege de vrij obscure aard van het sterk associatieve verband maar ook vanwege de onnavolgbare toedracht van de veelal extatische formuleringen en de rituele vermenging van begrippen, zegswijzen en symbolen van soms christelijke dan weer magische en animistische oorsprong, een vermenging ook, die door een vrij imperatief gebruik van de syn-

Maria van Daalen (°1950) - Foto Roeland Fossen.

taxis onder een uitzinnige spanning is gezet. Een soort 'heilige dronkenschap', om met Ruusbroec te spreken. Niet onder het kruis, wel te verstaan, maar onder volle maan.

Haar nieuwste bundel *Het geschenk//De maker* begint met een reeks gedichten die nadrukkelijk verwijzen naar de rozenkransdevotie. De reeks dient opgevat te worden als een gebedssnoer. De dichteres richt zich tot een 'zij', van wie gezegd kan worden dat zij enerzijds een soort oergeest representeert, - de grote godin die alles heeft voortgebracht -, en die anderzijds de 'taal' vertegenwoordigt, een soort metaïnstantie van het opperste en uiterste zegbare: 'nu en in het uur van onze dood'.